

TŔNISTÉ PUTOVANIE ŽIVOTOM JOZEFA CÍGERA HRONSKÉHO

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRSC.

The paper commemorates the 130th anniversary of the birth and the 65th anniversary of the death of Jozef Cíger Hronský with a comprehensive overview of the life and work of this significant figure in Slovak literary and cultural life. The author focuses primarily on lesser-known circumstances of his professional and personal life such as his work in the Matica Slovenská organisation or his life in exile after 1945. Attention is also given to Hronský's contacts with the Slovak community abroad and his artistic production in exile. The paper captures the complex historical contexts that guided Hronský's major life decisions as a sensitive artist and a devoted national organiser.

Keywords: personalities, Jozef Cíger Hronský, life and work, Slovak literature, Slovak culture, figures of national importance, anniversaries

✉ augustin.matovcik@gmail.com

V rokoch 2025 a 2026 si pripomenieme 65. výročie úmrtia a 130. výročie narodenia Jozefa Cígera Hronského (23. 2. 1896 Zvolen – 13. 7. 1960 Luján, Argentína), výnimočného tvorcu modernej slovenskej literatúry, všestranného organizátora kultúrneho života a správcu Matice slovenskej. O živote a rozsiahlom literárnom diele tejto reprezentatívnej osobnosti vyšli viaceré monografické práce a odborné štúdie, prednesené na vedeckých konferenciách (Bátorová 2000; Maťovčík 1997; Maťovčík 1995; Maťovčík 1992a; Klátik 1971; Matuška 1970). Napriek tomu ostávajú zahmlené a nedostatočne zdokumentované viaceré zlomové udalosti v jeho profesijnom aj súkromnom živote, ktoré čakajú na hlbšie osvetlenie.

V prvej fáze literárnej tvorby, kulminujúcej na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia, vydával skoro každý rok jednu i dve prozaické diela či knihy pre deti a mládež. K najvýznamnejším patria romány *Žltý dom v Klokoči* (1927), *Proroctvo doktora Stankovského* (1930), *Chlieb* (1931), *Jozef Mak* (1933), zbierky noviel a rozprávok *Medové srdce* (1929), *Podpolianske rozprávky* (1932), *Sedem srdc* (1934), ako aj knihy pre deti a mládež *Smelý Zajko* (1930), *Smelý Zajko v Afrike* (1931), *Budkáčik a Dubkáčik* (1932), *Sokoliar Tomáš* (1932), *Zábavky strýca Kurkovského* (1932) a iné (Maťovčík 1992a). Tento tvorivý výkon vzbudzoval obdiv a pozornosť literárnych kolegov i širokej kultúrnej verejnosti.

Zdá sa preto prirodzené, že Hronský sa stal v zložitých zápasoch o ustálenie slovenského spisovného jazyka hovorcom literárnych tvorcov. V máji 1932 na zasadnutí výboru Matice slovenskej v mene slovenských spisovateľov predostrel návrh na revíziu českoslovakistických *Pravidiel slovenského pravopisu*, ktorý schválilo matičné valné zhromaždenie 12. mája 1932. Po tomto zhromaždení bola Matica dlhodobo „biľagovaná“ prívlastkami nacionalizmu a protičeského ľudáctva, čoho sa nezbavila takmer v celom nasledujúcom dejstvení. Tento prívlastok sa stal osudovým aj pre Hronského aktivity – od roku 1933 zastával funkciu tajomníka a od roku 1940 správcu Matice slovenskej, čo si vyžaduje širšie objasnenie.

Jedným z vrcholov kultúrnej a organizačnej práce Jozefa Cígera Hronského vo funkcii matičného tajomníka a správcu bolo popri podpore členskej základne a vydavateľskej činnosti realizovanie cesty Matice slovenskej za krajanmi v Amerike v rokoch 1935 – 1936. Podrobný prehľad o priebehu a výsledkoch tejto mimoriadne úspešnej cesty Hronský podal v dvojzväzkovej knihe *Cesta slovenskou Amerikou*

JOZEF CÍGER HRONSKÝ (HEROLD 1996)

CESTA MATIČNEJ DELEGÁCIE DO USA, 1935 – 1936
(SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA – LITERÁRNY ARCHÍV;
ĎALEJ LEN SNK – LA)

DOC. PHDr. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRSC.

(1940). Matičná delegácia pod jeho vedením popri množstve dovezených kníh, časopisov a tlačovín, obrazových, filmových a iných propagačných materiálov, využívaných na podujatiach a kultúrnej aktivite, navštívila v Amerike a v Kanade vyše 90 miest s účasťou okolo 170 000 účastníkov. Na všetkých podujatiach delegáti predniesli viac ako 600 prednášok a prívetov s priaznivým prijatím a ohlasom (Hronský 1940a, 1940b). Kultúrna misia Matice slovenskej v Amerike bola nad očakávanie úspešná, avšak vyvolala aj kritické postoje doma, najmä v neprijateľných čechoslovakistických kruhoch, ktoré s nevôľou hľadeli na prezentovanie slovenskej kultúry a myšlienky národnej aktivity Slovákov vo svete, čo Matici slovenskej ani Jozefovi Čigerovi Hronskému nevedeli zabudnúť.

Po návrate z americkej cesty sa v Matici nahromadilo množstvo pracovných a organizačných problémov, ktoré musel riešiť výbor vedený Hronským ako správcom inštitúcie. V zložitých časoch Hronský s kolektívom spolupracovníkov viedol ústav na profesionálnej úrovni, pričom sa zvlášť zaslúžil o vybudovanie moderného tlačiarenského a vydavateľského podniku Neografia (Lilje a Kučma 1997).

V polovici 40. rokov 20. storočia udalosti v Matici slovenskej nadobudli rýchly spád. So silnejúcim protifašistickým odbojom, do ktorého boli zapojení aj viacerí Hronského spolupracovníci, sa dramaticky zauzľovali aj osudy samotného spisovateľa. Po prepuknutí povstaleckých akcií bol Jozef Čiger Hronský na základe udania (za dodnes nedostatočne objasnených okolností) zatknutý v noci z 1. na 2. septembra 1944. Uvážnili ho v pivničných priestoroch budovy Národnej stráže, bezpečnostného orgánu SNP, odkiaľ ho prepustili 2. septembra 1944 (Turzo 1989). Nech už boli okolnosti, motívy, podnety, udania či zámery konkrétnych alebo skrytých aktérov uväznenia Hronského akékoľvek, skutočnosť a tragická skúsenosť spisovateľa a správcu vrcholnej kultúrnej ustanovizne sa stali jedným z určujúcich podnetov jeho neskoršieho osudového rozhodnutia opustiť rodnú krajinu.

Udalosti v nepokojných vojnových a povstaleckých časoch bytostne zasiahli do osudov matičného správcu. Na radu spolupracovníkov v polovici septembra 1944 Hronský odišiel z nepokojného martinského prostredia k rodine do Krupiny, kde zotrval do začiatku novembra, pozorujúc pohyby partizánov v okolí, ktoré potom stvárnil v povstaleckom románe *Svet na Trasovisku* (Fonód 1997). Po návrate do Martina Hronský pracoval v Matici slovenskej. S postupujúcim frontom v januári 1945

však odišiel do Bratislavy, kde po strate nereálnych nádejí nasledovalo vnútorne rozporné, zložité a ťažké rozhodnutie – odchod do emigrácie s rodinou a blízkymi spolupracovníkmi z Matice slovenskej začiatkom apríla 1945, odkiaľ sa už nikdy nevrátil domov.

Hronský, ovplyvnený trpkými skúsenosťami s povstaleckými praktikami a neodôvodneným uväznením, sa rozhodol emigrovať po dôkladnom zvážení vlastnej situácie a postavenia rodiny. Cesta Hronského a emigrantov viedla za dramatických okolností cez Rakúsko do Bavorska a napokon do Ríma, kde sa usadili v októbri 1945. V rímskom duchovnom prostredí sa Hronský po čase intenzívne pustil do literárnej a výtvarnej práce, ktorej výsledkom bola novela *Predavač talizmanov Liberius Gaius od Porta Colina* (1947) a rozsiahly román *Andreas Búr Majster* (1948). Nové diela podľa hodnotenia znalcov boli plodom autorovej emigrantskej skúsenosti a zachytávajú jeho „novú blízkosť k Bohu“ (Strmeň 1972). Umelecké prostredie a historické skvosty večného mesta, kde navštevoval aj Akadémiu výtvarných umení, podnecovali Hronského k výtvarnej tvorbe, prezentovanej početnými obrazmi, akvareľmi a pohľadnicovými kresbami.

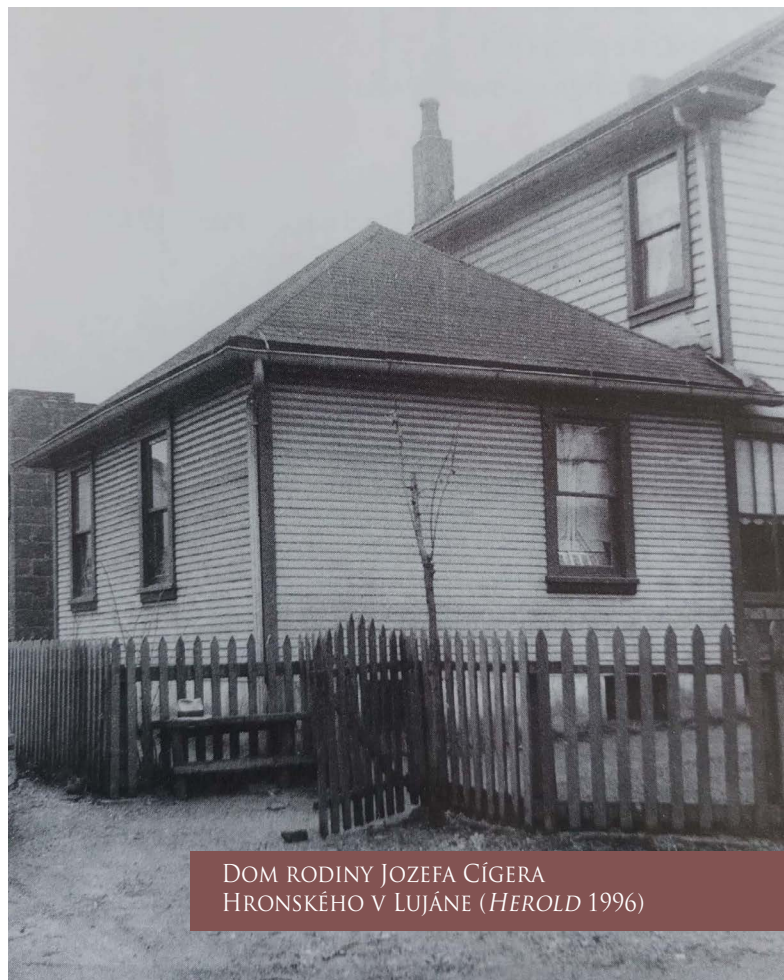
HRONSKÉHO PARK V LUJÁNE, 50. ROKY 20. STOROČIA
(JOZEF CÍGER HRONSKÝ 2009)

Pobyt Jozefa Cígera Hronského v Ríme sa časom stával čoraz neistejším, najmä po tom, čo pražská benešovská vláda zaradila jeho meno na zoznam tzv. vojnových zločincov a usilovala sa o jeho vydanie do Československa.

Začiatkom roku 1948 sa Hronského situácia dramaticky vyhrotila. 25. januára 1948 talianska polícia na úradný pokyn pod nátlakom československých vládnych miest Hronského zatkla a uväznila v rímskej väznici pre najhorších zločincov – Regina Coeli. Nasledovali dni vytrvalého úsilia o prepustenie spisovateľa z väzenia, ktoré neraz pripomínalo detektívny príbeh. Dva týždne trvalo neúnavné úsilie slovenských a argentínskych priateľov v Ríme, kým sa 8. februára 1948 podarilo vyslobodiť Hronského z väzenia a zorganizovať jeho urýchlenný odchod do Argentíny. Do krajiny odišiel cez Janov približne v polovici februára 1948 (Rydlo 1997).

Po príchode do Argentíny sa usadil v mestečku Luján neďaleko Buenos Aires, ktoré sa stalo poslednou zastávkou jeho emigrantského putovania.

Začiatkom roku 1948 sa Hronskému podarilo získať v Lujáne prácu v textilnej továrni, kde pracoval spolu so synom Jurajom. Spoločne pripravovali ná-

DOM RODINY JOZEFA CÍGERA
HRONSKÉHO V LUJÁNE (HEROLD 1996)

vrhy podľa výrobného programu továrne. Maťovčík (1992b, s. 29 – 30) uvádza, že Hronského syn Juraj po rokoch napísal rodine na Slovensku: „... *kreslili a maľovali návrhy na textilné výrobky, na rozličné látky, koberce, potahy, záclony a čo prišlo...*“. Táto práca bola blízka Hronského výtvarným záujmom, ktorým sa sústavnejšie venoval. Postupne v Lujáne založil komunitnú maliarsku školu pre deti zamestnancov z tamojšej textilnej továrne, ba aj dielňu na výrobu keramiky. Hronský so žiakmi zachytil na akvareloch prírodu širšieho horského prostredia. Inšpirovaný duchovnou atmosférou pútnického miesta vytvoril okenné vitráže zo života sv. Františka z Assisi a cyklus obrazov *Zázračný život Panny Márie Lujánskej* (Cabadaj 1997).

V prvých rokoch argentínskeho pobytu sa zdalo, akoby sa Hronský utiahol do úzadia, čo je vzhľadom na jeho vtedajšiu situáciu pochopiteľné, keďže sa musel starať o holú existenciu rodiny. Keď však pobadal hýbanie národných snáh, hlásil sa k práci: „... *v borbe o najvyšší úspech národa svojho, v borbe o najplnšiu jeho slobodu*,“ ako napísal v liste Mikulášovi Šprincovi, redaktorovi novozaloženého exilového časopisu *Most*, na Vianoce 1954 (Maťovčík 2003, s. 123 – 125; Hronský 1955, s. 1).

Slovenskí spisovatelia a kultúrni pracovníci v emigrácii si vysoko vážili osobnosť a dielo Jozefa Cígera Hronského. Pri príležitosti 60. výročia narodenia v januári 1956 ho zvolili za čestného predsedu

Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu

O VIANOCIACH, O ŠTEDROM DNI myslím - ani niet tmy na svete. Aspoň nie v tom svete, v ktorom som rástol a ktorý sa mi hlboko vtisol do duše. I do srdca.

Za detstva celý rok som čakával na utiereň, týždne pred Štedrým večerom sme sa hádali medzi bratmi, kto poniesie lampáš, lebo to boli ešte krásne časy, keď hocikde pouličného svetla nebolo, ba veď dolu dolinami niet ho ani dnes. Mnohí o Vianociach - teda aj my - niesli sme lampáš, hoci na oblohe bolo plno hviezd a mesiac sa naširoko usmieval.

Ale to tak muselo byť.

Veď naširoko roztekala sa pieseň. Narodil sa Kristus Pán, veselíme sa ... radujme sa!

Akože mohlo byť ináč?!

Zdalo sa mi za oných čias, akoby hviezdy boli poschodili do našich dolín a tak sa tu dolu pohybujú ako na oblohe.

Myslím, tma nikomu na um neprišla, tak ako by tmy na svete ani nebolo. Kostolné obloky žiarili, vo vnútri plno bolo svetla a ľudia mali v zraku mnoho veselosti...

Mnoho veselosti, mnoho svetielok sme mali aj na vianočnom stromčeku a chceli sme ich mať ešte viac.

Ale prešli roky a cez mnohé roky všelijaké Vianoce prišli. Veru dotisla sa neraz aj čierňava. Pamätám sa na veľkú metelicu, mokré chumáče snehu bičovali tvár, lenže jednak sme len šli na polnočnú, azda sme cítili, že treba sa nám nabráť svetla čo najviac: aj pre zajtrajšok a pre ďalšie roky ...

Tma je vždy na stráži. Hneď sa dotisne, len čo sa trochu pozabudneš myslieť na jas, pozabudneš zažať svetielko.

Raz o Vianociach chorý bol brat.

Raz o Vianociach chýbala nám matka...

Lebo míňali sa roky.

Raz na bojisku v zákopoch mali sme iba jednu sviečku o Štedrom večeri. Ktosi ju zachoval pre tento večer, tak sme ju v mokrom zákope pod plášťom zažali a jeden po druhom sme ju chodili pozeráť.

Roku 1944 tanky nám chodili popod obloky o Štedrom večeri, svetielka sa triasli na vianočnej jedličke, lietadlá sa tmolili pod hviezdami, mnoho bolo čierňav, naokolo mnoho úzkostí, mnohí sme už vedeli, že sú nám to posledné Vianoce na Slovensku, keďže boli už blízko i také svetlá, že horeli celé dediny...

A jednak sme sa premáhali tento večer i skusovali spievať: Radujme sa ... veselíme sa ...

Lenže to nebola radosť toho večera, to nebola sila toho Štedrého dňa, to bolo inšie.

To boli všetky svetielka v nás z predošlých Vianoc, to boli piesne, čo v našich dušiach usalašili sa za oných radostných dní, to boli Otčenáše, čo nám matky hlboko zaštepili do srdca, to bola viera vo Vykúpení, viera v Spasiteľovi, viera v Kristovi, to boli staré, dávne svetielka, čo nás teraz chránili, aby nás nepridusila tma, to boli dávno zažaté nádeje, že prežijeme aj tieto úzkosti ...

To boli najvzácnejšie dary, čo nám ostali po rodičoch a rád by som mal teraz taký hlas, čo by som mohol volať na všetky strany a na všetky matky, na všetkých otcov:

– Lepšie je zažíhať svetielka včas! ... Včas začínajte v dušiach vašich detí svetielka o Jezuliatku, o veľkom dare Betlehema, svetielka viery, svetielka lásky a nádeje, lebo na každého kdesi číha tma, ale kto bude nosiť v sebe svetlá, nebude ani ťažké chvilie preklínať ...

Už som dávno šedivý, ale tak sa mi teraz zdá, že držím v ruke onen vianočný lampáš z detstva a ten mi svieti, ukazuje cestu jasne i dnes, keď občas sám neviem, kade sa hnúť.

Jozef Cíger-Hronský (1959)

JEDEN ZO SÉRIE ČLÁNKOV *LEPŠIE ZAŽÍHAŤ SVETIELKO, AKO PREKLÍNAŤ TMU* (SNK – LA)

Spolku slovenských spisovateľov a umelcov. V tom istom roku, po smrti Františka Hrušovského, sa Hronský stal predsedom Slovenskej národnej rady v zahraničí. V tomto období v ňom zároveň dozrela myšlienka založenia Zahraničnej Matice slovenskej, ktorej ohlas predniesol na zasadaní Slovenského kultúrneho spolku v Buenos Aires 30. 8. 1959 (Bartalská 1997).

V nádejnej a priaznivejšej atmosfére sa po dlhšej prestávke Hronský opäť chytal pera. Popri publicistických príspevkoch sa vracia k povstaleckému románu *Svet na Trasovisku*, ktorého kapitoly vychádzali v novinách *Slovák v Amerike* (knižné vydanie v roku 1960). V tých istých novinách od októbra 1959 uverejňoval aj sériu článkov pod názvom *Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu*.¹

Podľa Maťovčíka (1996) možno tieto úvahy vnímať ako akúsi osobnostnú sumarizáciu spisovateľa, odkaz rodákovi a kultúrno-národným pracovníkom a ako výzvu k spoločnej práci na „... roli národa dedičnej. Priznám sa, píšem tieto riadky i s vedomím, že som robotníkom na kultúrnom poli, ale naše polia zapí-

sané sú do tej istej pozemkovej knihy, máme spoločné medziny, tak pokojne chceme orať, čo nám je súdené a v tom duchu vítame pokoj, aby sme mohli pokojne siať a pokojne žať, lebo mnoho je úhorov a ešte viac túžob, čo na novú žatvu čakajú.“ Článok vyšiel v novinách *Slovák v Amerike* v deň úmrtia Jozefa Cígera Hronského 13. 7. 1960.

Tak sa zavŕšilo trnité životné putovanie spisovateľa Jozefa Cígera Hronského. Dňa 14. júla 1960 ho pochovali na cintoríne v Lujáne, ktorý sám projektoval, za veľkej účasti slovenských a argentínskych priateľov a ctiteľov. Podrobná správa o ostatných chvíľach a rozlúčke so spisovateľom vyšla v knihe *Pamiatke Jozefa Cígera Hronského* (1960).

Na rodnom Slovensku nevyšla žiadna správa ani nekrológ o úmrtí Jozefa Cígera Hronského. Až po páde komunistickej totality boli telesné pozostatky spisovateľa a jeho manželky prevezené na Slovensko a slávnostne uložené za účasti oficiálnej štátnej delegácie a kultúrnej verejnosti na Národnom cintoríne v Martine 8. augusta 1993 (Ďuriška 2007).²

POZNÁMKY

¹ Séria článkov Jozefa Cígera Hronského pod názvom *Lepšie zažíhať svetielko, ako preklínať tmu* vychádzala v dvadsiatich pokračovaniach v novinách *Slovák v Amerike* od 21. 10. 1959 do 24. 8. 1960. Ucelene vyšli v edícii Augustína Maťovčíka vo vydaní J. C. Hronský: *Zažíhanie svetiel*. Bratislava 1996.

² V roku 1996 bol na Národnom cintoríne v Martine odhalený náhrobník spájajúci hroby manželov Cígerovcov – Hronský a Štefana Krčméryho od Ladislava Beráka a Drahomíry Berákovovej (pozri Ďuriška 2007, s. 75).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

BARTALSKÁ, Ľubica. 1997. Jozef Cíger Hronský a Zahraničná Matica slovenská. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 222 – 231.

BÁTOROVÁ, Mária. 2000. *J. C. Hronský a moderna: Mýtus a mytológia v literatúre*. Bratislava: Veda.

CABADAJ, Peter. 1997. Jozef Cíger Hronský ako výtvarník. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 202 – 209.

ĎURIŠKA, Zdenko. 2007. *Národný cintorín v Martine*. Martin: Slovenská národná knižnica.

FONÓD, Ladislav. 1997. Po stopách Hronského románu *Svet na Trasovisku*. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 87 – 94.

Herold slova, krásy a lásky. 1996. Martin: Matica slovenská.

HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1955. List redaktorovi. *Most*. roč. 2, č. 1, s. 1.

HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1940a. *Cesta slovenskou Amerikou 1*. Martin: Matica slovenská.

- HRONSKÝ, Jozef Cíger. 1940b. *Cesta slovenskou Amerikou 2*. Martin: Matica slovenská.
- Jozef Cíger Hronský: *Tvorivo kráčať žitím: Výber z výtvarnej tvorby*. 2009. Matica slovenská v Martine.
- KLÁTIK, Zlatko. 1971. *Krajina plná detstva: Hronského tvorba pre mládež*. Bratislava: Mladé letá.
- LILGE, Alexander a Ivan KUČMA. 1997. Jozef Cíger Hronský a Neografia. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 197 – 201.
- MATUŠKA, Alexander. 1970. *J. C. Hronský*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2003. *Jozef Cíger Hronský: Život a dielo*. Martin: Osveta.
- MAŤOVČÍK, Augustín (zost.). 1997. *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská.
- MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). 1996. *J. C. Hronský: Zažihanie svetiel*. Bratislava: Národné literárne centrum.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 1995. *Jozef Cíger Hronský: Životná dráma*. Martin: Osveta.
- MAŤOVČÍK, Augustín (zost.). 1992a. *Biografické štúdie 19*. Martin: Matica slovenská.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 1992b. Príspevok k životopisu J. C. Hronského. In: *Biografické štúdie 19*. Martin: Matica slovenská, s. 19 – 35.
- Pamiatke Jozefa Cígera Hronského*. 1960. Pennsylvania: Middletown.
- RYDLO, Jozef M. 1997. Na okraj vydania „vojnoveho zločinca“ J. C. Hronského z Talianska. In: *Biografické štúdie 24: Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Martin: Matica slovenská, s. 210 – 221.
- Slovenský spisovateľ a výtvarník*. 2007. Martin: Slovenská národná knižnica.
- STRMEŇ, Karol. 1972. Zapadlo slnko. In: *Predavač talizmanov Liberius Gaius*. Trnava: Dobrá kniha, s. 77 – 79.
- TURZO, Ivan. 1989. *Z môjho života*. Bratislava: Sapac.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Pri príležitosti 100. výročia narodenia spisovateľa, učiteľa, redaktora a správcu Maticy slovenskej Jozefa Cíger Hronského sa 22. – 23. februára 1996 v Martine uskutočnila vedecká konferencia venovaná jeho životu a dielu.

Jedným z jej výstupov bol aj zborník *Biografické štúdie 24* s podtitulom *Jozef Cíger Hronský v interpretácii literárnych bádateľov*. Dielo obsahuje príspevky účastníkov konferencie, ktoré prinášajú množstvo zaujímavých, často aj menej známych skutočností o tejto významnej osobnosti našich národných dejín.

Publikácia je dostupná online po prihlásení do digitálnej knižnice DIKDA. Zaujímavosťou tu nájdete aj ďalšie vydania zborníka *Biografické štúdie*.

